

Nr 171.

Av herr **Linderot m. fl.**, *angående en plan för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser m. m.*

I. Det ankommer i första hand på arbetarrörelsens krafter att bygga en hållfast damm mot tendenserna till prisstegring och försämring av vår valuta. De kapitalistiska elementen spekulera i höjda varupriser och fortsatt utveckling av inflationen. Med en sådan politik hoppas de kunna förhindra genomförandet av arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Spekulation i en inflationistisk utveckling är i själva verket kapitalisternas första allvarliga svarsdrag på arbetarrörelsens eniga uppslutning omkring efterkrigsprogrammet.

Från kommunistiska partiets sida ha upprepade gånger angivits huvudpunkterna i den politik, som är nödvändig för en framgångsrik kamp mot inflationen. Kommunisternas riksdagsgrupp var den enda, som vid 1946 års riksdag till allvarlig diskussion tog upp alla de viktiga problem på samhälls-ekonomiens område, vilka sammanhånga med kampen mot inflationsfaran. En kort sammanfattning av de föreslagna åtgärderna kan göras i följande punkter:

1. Förbättring av varutillgången i landet genom åtgärder för ökad produktion, särskilt effektivisering av produktions- och distributionsapparaten.

2. Strängare reglering av importen, så att livsnödvändiga varor ges företräde framför kram- och lyxvaror.

3. Extravinsterna på exporten utnyttjas för att hindra de höga importpriserna att driva upp den inre prisnivån.

4. Intimaste möjliga handelsförbindelser med ekonomiska områden, som icke besväras av häftiga prisrörelser och ekonomiska kriser.

5. Samhällelig planering och kontroll särskilt av alla investeringsområden.

6. Effektivisering, skärpning och demokratisering av priskontrollen och dess användning som ett samhälleligt kamporgan mot monopol och kapitalistiska spekulanter.

7. Snabbt genomförande av de utlovade socialreformerna och av arbetarpartiernas skatteprogram med tilläggsförslaget om engångsskatt på större förmögenheter.

8. Höjning av reallönerna på bekostnad av kapitalisternas profiter, varigenom spekuleringen kan dämpas, produktionen ökas och en högre effektivitet framtvings.

Bakom ett dylikt program borde det vara möjligt att samla den överväldigande majoritet av samhällsmedborgarna, som har gemensamma intressen i kampen mot inflationen och de kapitalistiska spekulanterna.

II. I motion till årets riksdag har redan ställts krav om omedelbara åtgärder för en effektivisering och skärpning av den statliga priskontrollen liksom för demokratisering av priskontrollnämndens sammansättning. Av övriga ovan nämnda punkter är kravet om samhällelig planering och kontroll, särskilt av alla investeringsområden, speciellt viktigt. Vi vilja i detta sammanhang erinra om att vid 1946 års riksdag i en motion av kommunistiska riksdagsmän föreslogs, att det s. k. investeringsrådet skulle utrustas med beslutande befogenheter. Motionen avslogs av bägge kamrarna. I en annan av kommunistiska riksdagsmän väckt motion ställdes följande yrkanden:

»dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att så snart ske kan och senast vid 1947 års lagtima riksdag en plan framlägges för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser, i vilken samhälls-ekonomiska plan den direkta statsbudgeten ingår som en reglerande och balanserande faktor, samt att i fortsättningen regelbundet framläggas dylika planer,

dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag angående inrättande av ett permanent statligt planeringsverk eller planeringsinstitut för uppgörande av de nödvändiga planerna och prognoserna för samhällsekonomiens utveckling.»

Ur motiveringen för detta yrkande citera vi följande:

»Arbetarklassens partier ha en sådan maktställning i riksdagen, i landstingen och i de kommunala församlingarna, att förutsättningarna för 'att samordna den ekonomiska verksamheten till en planmässig hushållning' (citat ur arbetarrörelsens efterkrigsprogram) föreligga, särskilt med hänsyn till det stöd för en sådan politik som kan påräknas från fackföreningsrörelsens miljonarmé. Vad som krävs är en djärv och kraftfull statlig och kommunal politik i enlighet med efterkrigsprogrammets riktlinjer.

Det första ledet i en långsiktig planering av den svenska ekonomien för behovsproduktion bör vara uppgörandet av en plan för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser. Avgörande skall härvid vara befolkningens behov, på lång sikt och för dagen. Folkets breda massor godkänna icke längre ett sådant ekonomiskt system, där ett litet fåtal mäktiga finanskapitalister i spetsen för de stora bankerna och industribolagen bestämma över användningen av de produktiva tillgångarna i landet, bestämma avvägningen mellan nutidsproduktion och framtidsproduktion, bestämma om en viss verksamhet skall startas, om redan existerande produktion skall läggas ned eller fortsättas. De enskilda kapitalisternas och kapitalistsammanslutningarnas jakt efter högsta möjliga profit på sitt kapital får icke längre vara bestämmande för produktionens storlek, inriktning och utveckling. De nödvändiga besluten i *stort* i dessa frågor böra fattas av hela folkets representanter, av riksdag och regering eller av utav dem utsedda organ.

I första hand bör det åligga regeringen att till godkännande av riksdagen varje år framlägga en prognos och plan för hela samhällsekonomiens utveckling under närmast följande period. Dessa perioder kunna och böra i de flesta fall omfatta flera kalenderår, vilket emellertid inte utesluter, att kontrollsiffror för planens fullföljande framläggas varje år och nödvändiga

justeringar företagas. I denna stora samhällsekonomiska plan bör den direkta statsbudgeten ingå som en reglerande och balanserande faktor.

För uppgörandet av dessa prognoser och planer för samhällsekonomiens utveckling måste det finnas ett permanent statligt planeringsverk eller planeringsinstitut. Detta planeringsverk kan lämpligen ha såsom uppgift också att följa och inregistrera hur prognoserna och planerna infrias. Till verket bör vara knuten den förnämsta ekonomiska och tekniska sakkunskapen i landet.»

III. Över motionen inhämtades yttranden från konjunkturinstitutet, Sveriges industriförbund, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet landsbygdens folk. Samtliga de hörda organisationerna avstyrkte motionen. Enligt utskottens referat av yttrandena framhöll emellertid landsorganisationen, »att kravet på en långsiktig planering av samhällsekonomien bör tillgodoses och att årliga prognoser och planer ha ett visst berättigande, varför de i varje års budget förefintliga prognoserna borde erhålla en fastare utformning. Dylika planer och prognoser få emellertid icke göras alltför detaljerade och torde i allmänhet böra uppgöras med breda marginaler. Enligt landsorganisationens mening föreligga för närvarande icke förutsättningar för en detaljerad långtidsplanering för hela näringslivet. Det ifrågasatta planeringsverket synes ej heller vara ett lämpligt organ för den mera begränsade uppgiften att planlägga verksamheten inom vissa områden. Det måste bli ett jätteämbetsverk, som skulle leda till administrativa otympligheter. Effekten skulle minska och byråkratiseringen växa, om allt skulle dragas samman till ett enda allomfattande planeringsverk. Däremot anser landsorganisationen det angeläget, att investeringsverksamheten inom skilda områden bättre koordineras, vilket förutsätter erforderliga resurser och utredningsorgan. Ett eller flera permanenta samhälleliga organ böra dessutom tillskapas, som äro kapabla att handlägga de stora strukturrationaliseringsfrågor, som äro till finnas inom avsevärda delar av näringslivet.»

Vi vill i anslutning till detta yttrande framhålla, att det väsentliga kravet i den väckta motionen gällde själva principen om samordning av den ekonomiska verksamheten till en planmässig hushållning, icke själva arten av de samhälleliga organ som bli nödvändiga för att möjliggöra en sådan samordning. Här kan icke någon en gång för alla färdig planritning göras, här måste erfarenheten bli avgörande.

IV. Första kammarens andra tillfälliga utskott och andra kammarens andra tillfälliga utskott hemställde i sina utlåtanden till respektive kamrar, att motionen icke måtte någon kammarens åtgärd föranleda. I motiveringen anförde första kammarens andra tillfälliga utskott bl. a.:

»En planering i stort för utnyttjande av landets produktiva resurser bör enligt utskottets uppfattning helt visst vara av värde för alla parter. Utskottet anser emellertid, att planeringsverksamheten, om den skall giva önskat

resultat, bör bedrivas efter väsentligen andra linjer än som i motionen angivits. Det får nämligen anses helt uteslutet, att i ett samhälle som vårt, vars näringsliv är i så hög grad baserat på export, såsom i motionen föreslagits göra upp detaljerade flerårsplaner, vilka skulle kunna garantera en på samma gång fullständig och effektiv samt jämn sysselsättning inom alla delar av näringslivet. Dylika planer skulle svårligen kunna anpassas efter de i stor utsträckning oförutsebara konjunkturväxlingarna på världsmarknaden. Det synes i stället vara angeläget, att planeringsverksamheten tager sikte på att i största omfattning söka lämpa de åtgärder, som behöva vidtagas, alltefter det aktuella lägets krav för att på så sätt så effektivt som möjligt söka motverka ogynnsamma inflytelser utifrån på det ekonomiska livet.

Utskottet anser det önskvärt, att de årliga prognoser för samhällsekonomien, som redan nu regelmässigt lämnas, om möjligt erhålla en fastare utformning. Vidare föreligger enligt utskottets mening ovedersägligen på vissa områden av näringslivet behov av rationalisering i olika avseenden, därvid även samhällets medverkan kan visa sig erforderlig.»

I utlåtande från andra kammarens andra tillfälliga utskott anfördes i stort sett samma synpunkter. Enligt utskottets mening borde den nödvändiga planeringen göras så, »att man så effektivt som möjligt kan motverka ogynnsamma inflytelser utifrån och i vid omfattning lämpa de åtgärder, som behöva vidtagas, efter lägligheten».

V. Till de bägge utskottens utlåtanden i detta stycke vilja vi foga följande kommentar. Vi kunna för vår del instämma i utskottens synpunkter på riktpunkterna för planeringen i stort för utnyttjande av landets produktiva resurser, men finna dessa synpunkter alltför allmänna för att kunna tjäna till vägledning för praktiken. Alla samhällsgrupper anse säkerligen, att man bör »lämpa de åtgärder, som behöva vidtagas, efter lägligheten» eller »efter det aktuella lägets krav». Meningarna torde emellertid vara delade om vad det aktuella läget kräver och om vad som är det mest lägliga.

Här framträda mot varandra två huvudriktningar. Den ena huvudriktningen är arbetarrörelsen. Dess uppfattning har med all önskvärd tydlighet angivits i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där det i inledningen heter: »Den huvuduppgift, som förestår, är att samordna den ekonomiska verksamheten till en planmässig hushållning, så att arbetskraft och materiella tillgångar stadigt utnyttjas för en effektiv produktion. En sådan samordning bör ske under samhällets ledning och med sådan inriktning, att enskilda intressen underordnas de mål, som samfällt eftersträvas.»

Den andra huvudriktningen företrädes av kapitalisterna och de borgerliga partierna och har fått sitt främsta uttryck i den s. k. PHM-propagandan. Dess uppfattning är att enskilda kapitalister, aktiebolag och finanskapitalistiska sammanslutningar fortfarande skola få vara de bestämmande i näringslivet.

Kravet på en långsiktig planering av samhällsekonomien kan för vårt lands

vidkommande av naturliga skäl icke innefatta krav på en autarkisk hushållning. Ett ökat mått av autarki för vårt näringsliv har heller icke krävts i den här diskuterade motionen vid 1946 års riksdag. Utskottens polemik i detta avseende hänger därför helt i luften.

Det torde för övrigt förhålla sig så, att just för ett land som har en stor utrikeshandel med länder, där häftiga prISRörelser och sysselsättningsväxlingar förekomma, är behovet av planerade åtgärder desto större för att motverka störande inflytande på vägen över de internationella handels- och valutaförbindelserna. Planeringen i stort av samhällsekonomin kan för ett sådant land givetvis icke läggas upp som ett stelt och orubbligt system för årtal framåt, i vilket plats icke gives för nödvändiga justeringar. Det torde emellertid vara en orealistisk uppfattning av den ekonomiska planeringens syften och möjligheter, om man inbillar sig, att justeringar och anpassning med vissa mellanrum skulle kunna undvikas. De torde tvärtom utgöra ett viktigt inslag i själva planeringen och medverka till dess effektivitet och goda resultat.

Utvecklingen under det gångna kalenderåret har ovedersägligen på starkaste sätt visat nödvändigheten av ett ökat mått av samhällelig planering och kontroll. Vi behöva här bara erinra om den s. k. inflationsdebatten och alla de farhågor för den ekonomiska utvecklingen som i detta sammanhang kommit till uttryck. Nödvändigheten har klart visat sig av att gå över från ord till handling, när det gäller att genomföra de bärande principerna i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som ju också är regeringens handlingsprogram. En långsiktig planering av samhällsekonomin ligger helt i linje med utvecklingens behov. I andra europeiska länder, såsom Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Polen, Holland, Norge och andra, har man beträtt planeringens väg, ehuru formerna för denna planering växla efter ländernas historiska, sociala och politiska förhållanden.

VI. Den omedelbart trängande uppgiften, när det gäller planeringen av samhällsekonomin, måste vara, att regeringen uppgör och framlägger en plan för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser under de närmaste åren. En sådan plan borde föreläggas årets riksdag. Då någon utbyggnad av särskilda planeringsorgan ej företagits, får denna plan utarbetas med de resurser, som nu stå till buds.

På något längre sikt anmäler sig behovet av mera rationella former för den ekonomiska planeringen. Olika möjligheter kunna här tänkas. En bättre samordning kan ske av arbetet hos redan befintliga organ, redan befintliga organ kunna utbyggas och nya organ kunna inrättas. En skyndsamt utredning torde vara nödvändig för att pröva vilken organisation, som med hänsyn till nu kända fakta och erfarenheter kan betraktas som den lämpligaste för att åstadkomma möjligast rationella former för den ekonomiska planeringen. Vid denna utredning bör övervägas lämpligheten att inrätta ett särskilt

ekonomiskt departement eller planeringsdepartement, eventuellt genom omvandling av det nuvarande folkhushållningsdepartementet, för handläggning av ärenden rörande den ekonomiska planeringen och näringspolitiken överhuvud taget. Även andra former för samordning av hithörande frågor behandling böra prövas, såsom investeringsrådets omorganisation, utbyggnad och eventuella utrustande med beslutande befogenheter. Förslaget om upprättande av ett särskilt planeringsinstitut bör även prövas. Till uppgifterna för en sådan utredning borde även höra att pröva de lämpligaste formerna för de nödvändiga lokala organens verksamhet inom ramen för den ekonomiska planeringen.

Med hänvisning till det ovan anförda föreslås,

dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att så snart ske kan och helst vid 1947 års riksdag en plan framlägges för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser samt att i fortsättningen regelbundet framläggas dylika planer,

dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om skyndsam utredning om de lämpligaste administrativa formerna för den ekonomiska planeringen.

Stockholm i januari 1947.

Sven Linderot.

Gunnar Öhman.

Anton Norling.